

DOI: <https://doi.org/10.31318/978-966-7357-70-2-32>

Дмитро Вітер

*доктор філософських наук, старший науковий співробітник, професор,
Центр гуманітарної освіти НАН України
(м. Київ, Україна)*

Dmytro Viter

*Doctor of Philosophical Sciences, Senior Researcher,
Centre for humanitarian education of the
National academy of sciences of Ukraine, Professor
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7330-1280>

© Вітер Д., 2025.

ПРОСТІР МУЗИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДЕКОДУВАННЯ

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання категорії «простір музики» як особливої онтологічної характеристики, відмінної від простору музичної форми. Обґрунтовано значення просторовості для існування музичної форми та її розгортання, проаналізовано філософські підходи до проблеми часу і простору в музиці та запропоновано осмислення музичного буття як єдності матеріального й ідеального.

Ключові слова: простір музики, онтологія, музична форма, час і простір, музичне буття.

Музика є буттям поза всілякої речовності, тому музика є вторгненням у дійсність, реалізацією потенції буття, здійсненням його форми та вираження потенційності у самій дійсності, у конкретній оформленості буття. Музика долучає до самого буття, здійснюючи його у нерозчленованій дійсності. Нерозчленоване (й таке, що не може бути розчленованим) одиничне ціле є особливим в індивідуальній сутності, в її конкретному. І тому музика не є виключно мистецтвом (яке, за суттю, завжди наслідує певну об'єктивну даність, відображає саме цю даність), оскільки музика є логічною структурою буття, що пронизує собою будь-яку матеріальність (ця фізична характеристика виявляється онтологічною властивістю музики як явища відсутньої реальності), яка не має розглядатись поза межами просторовості.

Просторовість дає можливість оборотного, різноспрямованого руху, позбавлення темпоральних обмежень (які, як правило, виникають та описуються у категоріях минулого, сучасного та майбутнього). Час існує у просторі

локалізованістю подій. Простір, що існує без часу і поза ним, містить у собі лише сукупність локалізованих точок – дискретну цілісність, – є сферою становлення, яке утворює єдність буття та небуття, дискретності та континуальності, вказуючи на цілісність простору/часу в онтології музики, але цілісність організовану, у тому числі з точки зору організації музичного твору.

Організація композиції у часі та просторі у співвідношенні зі ступенем стійкості нормативності структури твору обмежена відсутністю фактичного зв'язку не з динамікою розгортання музичної форми, але саме зі способом її існування, який визначається наявністю простору, поза яким існування музичної форми неможливе: яким би «духовним» аспектом не визначалась музика взагалі, вона безумовно виражається та реалізується тільки у матеріальному об'єкті (звук), який, якщо вже він існує, не може не займати місця у просторі, адже все, що існує, займає місце у просторі. Все інше – умоглядна фікція. Безумовно, якщо ми не говоримо про деякі «духовні» або «божественні» сутності, коли спекулятивність є необхідною, хоча й не може нічого обґрунтувати.

Підкреслимо, йдеться не про простір у музиці, але саме про простір музики. Адже простір музичної форми достатньо докладно описаний та класифікований (незважаючи на багатоманіття класифікацій, їх несхожість, а інколи й неоднозначність, що пов'язано з конкретними принципами та класифікуючими ознаками). Проте фактично не враховуються закономірності розгортання музичної форми як конкретної матеріальної (фізичної) реальності, які не залежать від ситуації, що вказує на визначену вторинність темпоральності в онтології музики.

Розгортання музичної форми – процес, тривалість тощо – пов'язане з континуальністю, в якій не «просто тимчасове чуттєве задоволення», але «з невиразною тугою ми йдемо за формами, які дружелюбними жестами запрошують нас до своїх рядів, коли вони летять крізь хмари у безкінечному танці сфер» [Hoffmann, 1989]. Останнє є важливим, поєднуючи в собі буття-простір, що не узгоджується з будь-якими іншими концептами буття музики, які ґрунтуються на приматі часу – у низці подій, навіть у їх системі немає

фактичного існування музики, але є тільки певні періоди, які належать часу¹, який формалізує матеріальне буття та його феномени; з часом пов'язане й буття, як і не-буття, у метафізиці М. Гайдеггера, в якій, наприклад, концепт наявного буття (Dasein) сам по собі свідчить про нерозривність цього зв'язку, але за межі цього ж самого зв'язку не виходить, залишаючи питання простору у кращому випадку на другорядних позиціях.

Простір музики, тобто, на відміну від простору музичної форми, власне, як музичний простір, залишається малодослідженою теоретичною проблемою. Єдність форми-процесу у концепції амбівалентності музичної композиції Б. Асаф'єва у цьому аспекті є однією з небагатьох теоретичних спробою увести до дискурсивного контексту (принаймні, в онтології музики) простір, адже «він відкриває схему явищ світу (Zusammenhang), яка абсолютно відрізняється від звичайної логічної схеми» [Wagner, 1914]. Цей зв'язок, концептуально отримуючи форму схеми, вказує на цілісність буття і простору музики, на цілісність, яка є просторовою. У темпоральності цілісність музики (не музичної форми або твору) фактично неможлива².

Безумовно, музичний твір поза темпоральністю не може існувати, тобто «бути у просторі» (Ф. Шеллінг), але потенціювання буття як нерозривної єдності матеріального та ідеально, кінцевого та безкінечного є потенційованою у дійсності ідеальною значимістю, як особливе, і саме в конкретності – ритм простору буття, тобто, музика, яка є «формою неперервності, що відчувається, що інколи може прорватись через найбільш нездоланні розриви у нашому сприйнятті часу» [Sacks, 2010]. Інакше кажучи, прориваючись за рамки часу, ми вторгаємось у простір музики, у простір неперервності буття, дискретність якого існує лише у нашому сприйнятті часу, який розриває для нас самих цілісність

¹ Як не намагався це спростувати О. Лосєв, інтуїтивна неплатонічна діалектика числа явно прозирає бажанням поміняти місцями сутність та форму її вираження.

² Цікавим виявляється у даному відношенні просторове сприйняття розвитку варіаційних форм у В. Цуккермана в діалектиці цілісності музичного буття [Цуккерман, 1974]. Водночас, цілісність у Л. Мазеля реалізується конкретністю та узагальненістю музичних знакових систем [Мазель, 1983]. Його «теорія виразних можливостей» також вказує на простір як «сферу» цілісності, що об'єктивує просторовий характер виразних можливостей, які втрачають значення та якості темпоральності у структурі музичного буття, надаючи актуальність імагінативній естетиці Я. Голосовкера.

буття. І тут вже концептуально необхідним стає наближення до нелінійної динамки багатомірного простору, в якому існує музика, адже очевидна структура музичного простору дається у діалектичному осмисленні простору-часу, поза яким рух, музика взагалі неможливі, оскільки рух тільки у часі виявляється простою послідовністю звуків, здійснюючи мелодію та мелос, але не форму, яка з необхідністю розкривається, розгортається тільки просторово. Музична форма дійсно є «поза-часовою», вона є просторовою, адже буття музики – буття неочевидного, а її предметність поза простором часто виявляється інтенціональністю без семантичного змісту.

Список використаних джерел

1. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс. Л. : Музыка, 1971. 376 с.
2. Мазель Л. О природе и средствах музыки: теоретический очерк. М.: Музыка, 1983. 71 с.
3. Цуккерман В. Анализ музыкальных произведений: Вариационная форма. М. : Музыка, 1974. 215 с.
4. E.T.A. Hoffmann's Musical Writings: Kreisleriana. The Poet and the Composer. Music Criticism. Cambridge : Cambridge University Press, 1989. 469 p.
5. Sacks J. Covenant & Conversation: Exodus: The Book of Redemption. US : Maggid, 2010. 340p.
6. Wagner R. Zukunftsmusik. Leipzig : Breitkopf und Härtel, 1914. 16 s.

Space of Music: Theoretical Questions of Decoding

Abstract. *The article explores theoretical issues of the category of “music space” as a special ontological characteristic, different from the space of musical form. The significance of spatiality for the existence of musical form and its development is substantiated, philosophical approaches to the problem of time and space in music are analyzed, and understanding of musical being as the unity of the material and the ideal is offered.*

Keywords: *music space, ontology, musical form, time and space, musical being.*